

MAGYAR KÖLTÉSZET 1906 ÓTA
1913

Nem kizárólag nemzeti érdekű dolog az a mozgalom, mely a magyar költészet újjászületése, a nyugati irodalmak behatóbb tanulmányozása és növekvő befolyása körül keletkezett Magyarországon, s mely annyira haladt, hogy éppen már lehetővé teszi a természetének közelebbi megvizsgálását. Hiszen mindenütt (és minden művészetben) láthatók ily mozgalmak kezdetei. Mindenütt észrevehető valami sejtelem, mely a klasszicizmus, a forma tökéletesedése felé húz, s az érzések pusztá kitárását tartózkodón elítéli. A költészetben ez a folyamat Európa-szerte még kezdődőben van. Franciaországnak utolsó költészeti iskolája, mintha éppen mostanában érne véget, zavarban és megtérésben. Németországnak van új költője, de eredeti költészeti mozgalmáról nem tudok. Itáliában mindent beburkol a futurista köd. Oroszországnak, úgy mondják nekem, megvannak a modern írói. Angliában a modern irány talán csak a legifjabb generáció kiadatlan költeményeiben él, az elismert új, modern költők visszahúznak a pszichológiai regényhez, az Elizabeth-korbeli dalokhoz, a metafizikai költészethez. Magyarországon az új mozgalom már több fejlődési fokon haladt át, s megtalálta a maga irányítását.

De ezt a mozgalmat mégsem lehet európai szempontból megítélni. Először, mert az mindenkéféltt magyar mozgalom. Határozottan idegen anyagon ért meg, mégis **tisztára** idegen befolyásnak alig van benn nyoma. Új ereje eredhetett Párisban, új tárgyai Baudelaire és talán Verlaine verseiből, még néhány modorossága is francia, mégis minden idegen anyagát izzó magyarság járja át és forrasztja magyarrá.

Nekünk nincsenek régi irodalmi tradícióink; minálunk majdnem minden új iránynak kezdetben idegen volt az anyaga: első törekvése, hogy magyar legyen.

Van a mi nemzetünkben valami, ami tisztán magyar, valami aminek legmélyebb jellege más, mint minden európai civilizációé, s ami ezekben beleolvadni nem tud.

Nem vagyunk árják.

Ez a magyar jellem életünk első szükséglete. Ahol ez van, csak ott élhetünk mi is, barbár legyen bár vagy fojtogató a légkör, amely tartalmazza.

Másodszor (és ezért) a mozgalom, bár olyan, amilyen itt tisztán művészi érdekű volna, Magyarországon nem az. Kétségtelenül van a költészetnek valami

lényeges magva, melyet befolyásolni nem lehet, de ez az aetheri erő, ez a légies lényeg "mozgalmat" nem teremt soha. A szociális és politikai örvények ragadták magukhoz költőinket, s az új olvasóközönség, a városi középosztály erővel magáévá tette őket. Nem csak versek költői ők, hanem a szunnyadó vagy kezdődő szociális nyugtalankodások szimbólumai és jelszavai.

Lehetnék tehát kétségben afölött, hogy van-e okom erről az irodalmi mozgalomról beszélni angol közönségnek. Annál is inkább, mivel úgyis lehetetlen egészen megfelelő képet nyújtanom, a két nemzet közötti intellektuális érintkezés hiányossága miatt, meg az oly, meg nem határozott s öntudatosan meg nem különböztetett dolgok nagy tömege miatt, melyek a két nemzet légkörét alkotva, meghatározzák azoknak a költészettel szemben elfoglalt annyira különböző álláspontját.

Azonkívül - lehet ugyan, hogy a magyar irodalom egykor Európa kincse lesz. De nem valószínű. Talán nem is nagyon kívánatos. Az ily tulajdon közös bírása jó mikor a szóbanforgó irodalomnak van valami tulajdonsága, mely a többi irodalommal közös, vagy mikor ezek tulajdonságait más színben visszatükrözi. De mi nem tükrözzük az idegen elemeket, mi felszívjuk és elnyeljük azokat.

Csak egy ok van tehát, mely tárgyam választását igazolja: az, hogy civilizált népek érdeklődhetnek - és érdeklődnek - olyan dolgok iránt is, amelyekhez nincsen semmi közük.

II.

Egy kötet költemény jelent meg 1906-ban egy huszonkilenc éves költő munkája, aki akkor már megtalálta volt önmagát. A könyv címe: Új versek, írója: Ady Endre. Már a cím, de a könyv iránya is kimutatták, hogy a költő mit akar. "Verecke híres útján jöttem én" mondja, - az úton, amelyen őseink jöttek egykor Ázsiából -, s még a régi magyar dalok zengnek fülében, szabad-e hát neki Dévénynél - nyugatról - betörni "Új időknek új dalaival"?

E dalok új volta elsősorban: az új ritmusok. Nem túlzás azt mondani, hogy mindeddig senki sem tudta, mi a ritmikus magyar nyelv; hogy néhány költőnk írt ugyan azon, de egyéni tehetség folytán, sok más viszont és sok jó költőnk, sem ismerte és nem használta azt. Az egész mozgalmon meglátszik a hatása annak, hogy a szavaknak hirtelen új zenéje támadt; ezért volt ele-

inte oly lelkesült, élénk, ihletett. Utóbb ez a hatás inkább csak arra való lett, hogy a költőknek megkönnyítse verseik értelmességének a gondját. Abban is újak voltak a versek, hogy Ady forróbb perceiben hasonlatokból szavakat csinált, leginkább halálról, vérről, kéjről; hogy nagyon különös dolgokat képzelt el és hogy szavai néha erősebbek voltak, mint amit tulajdonképpen mondott velük. Mindez nála nagyon véletlen dolog, de mind olyan, ami nagyon feltűnik és utánzóit által jól megfogható. Új volt ezen első könyve által indított mozgalom abban is, hogy semmi szabályt sem ismert el, és hogy minden akadémiai ítélkezést elvetett.

Maga Ady kevés és erős szavakkal beszél. Mindenképpen szubjektív és mindent önmagához viszonyítva lát. Minden versének eredete a szerelme, s ez a szerelem, ez a vágy természetétől fogva nem kielégíthető, mert nem tűri a kielégítést (a megsemmisülést, az elmúlást). Szerelme vezeti vissza Párizsba, szerelmes versein látszik a francia befolyás. De Ady magyarsága egészen valódi. Magyarságára sokat ad, s bár a magyar levegőt eltűnni alig tudja, mégis nem tehet mást - előbb mondtam, egyikünk sem tehet mást - mint, hogy magyar maradjon.

Egyszerű, tiszta, pogány romantikájának talán legszebb kifejezése az Egy párizsi hajnalon című verse:

(Radiance is on my head, my face.
Silence flies startled when I come,
I beat the sleeping Paris ways
Flooded with brilliance by the sun.

Who am I? whose victorius soul
Lo! waited for the Sun, his own.
And who in sun-rayed gloriote
Shines proudly by himself alone?

Who am I? for the death of Night
I, the Sun-God's priest. offer prayer.
An old bell rings the morning-tide
Ring on! a pagan priest is there!

Bells ring, the dawn begins to break,
I kindle flames beneath the pyre
And in my soul, and on the fire
The rays, the sunrays shake.

Hail, Sun-God, holy, oldest flame!
The motley wilderness sleeps still
I watch thy coming. Halt and lame
I am thy priest, thy fool, thy will.

Haw I grown plae? Red rays on me!
My ancestor had no such fears,
Thy ruddy priest that was, had he?
Oh, I've grown pale in thousand years.

I am the martyr of the East
For succour to the West I fled
The child of some accursed priest
Am I pale? Paint me, paint me red!

I hate my crooked Eastern race
Which, tired out, bore me who run
Towards the sunset with pale face
To worship there my lord, the Sun?

The past? Let be! My blood is tired
Light, flames and warmth I worship, seek
Wonders and secrets, ever fired,
Or dreams - I know not what I seek.

This sluggish Eastern blood of mine
Thirstily drinks the West, I pray
O Sun-God, saddest priest of thine
Long cast off, thy most tired ray.

A song charms: sung, it may be, once
By some wild Asian girl, brown, thin;
A scent haunts: out of wonder-plants
Some ancestress has breathed it in.

An evil goes before me, old,
Primeval, I am still and wait
And bend my head. It is not gold
Not fame, not love that I await.

Why do I wait? A woman goes
With me and sometimes gives a kiss,
This Paris full of kisses knows
No sadder, frailer love than this.

I wait till a 1st shudder nears
It must come. They will try in vain
With tearful kisses, kiss-full tears,
some sunset I'll not wake again.

The priest of the Sun-God shall die
The strangest, sickest he shall prove;
Tired before I lived was I,
Lived in Paris and did not love.

Hail, Sun-God, holy, oldest flame!
This fire dies down, Paris awakening cries,
Life arms for a new fight again,
Arms splendidly with luxuries and lies.

I too, heathen hero, roam wide:
New, poor Quixote, modern, mad knight
Who from my soul tear, cast aside
Dreams that could give me their delight.

Radiance is on my head, my face
Bells ring, I showly pass, and rise:
Rich Paris! on thy stony ways
The poorest nomad has made sacrifice.)

Az eredeti vers legegyszerűbb kifejezéseinek is oly dús egyéni színezését majdnem lehetetlen angol fordításban visszaadni.

Igen tisztán látni ebben az első kötetben a költő igazi jellemét. Ő tulajdonképpen igen erőteljes (nem beteges) és igen kevély. Szereti az életet, szereti a napsugárt. Sok benne a tiszta örömteli dalos kedv. De úgy érzi nemzetének átka, hogy a maga legértékesebb tulajdonságait öli el. "Fülembe forró ólmot öntsetek... Ne halljam az élet új dalait, Tiporjatok reám durván, gazul... De addig... Mégis csak száll új szárnyakon a dal, s ha elátkozza százszor Pusztaszer, mégis győztes, mégis új és magyar."

Új és magyar - művelt és magyar -, idegen soha sem fogja felfogni ezen összetétel erejét. A magyar faj tradíciói régiek, sajátosak és civilizálatlanok. Ami kultúránk van - és van sok, valódi műveltségünk - mind idegen eredetű. Intézményeink, kormányzatunk, financiális vállalkozásaink mind európai minta szerint működnek, de magyar jellegünk folyton befolyásolja és ellenőrizi azokat. Folyton szembeszállnak egymással a magunk által behozott műveltség, s a régóta bírt faji tradícióink. Más népek saját magukból meríthetik műveltségük anyagát - a magyarságunk barbár, műveltségeink mindig idegenek, átvettek, és amit átveszünk nem használhatjuk úgy, ahogyan más népek használják, mert magyarrá kell változtatnunk: a magunk magyar szükségleteihez kell alkalmaznunk az örökké idegen anyagot.

Ezért van az, hogy Ady, az igazán magyar, oly nehéznek, sokszor oly reménytelennek látja a magyar művelődés ügyét.

Ady erős akaratú, de egyszersmind igen érzékeny: úgy, hogy az élmények, melyeket egy durvább lélek könnyen élne át, s melyeket, visszavonulva, elkerülne egy gyöngébb akarat, őt, ki mindennek dacára végig éli azokat, rettenetesen össze tudják sebezni. Életének növekvő láza szerelméből ered, vágya oly erős és akaratos, hogy nem szülhet mást, mint szenvedést s mégis, e vágy nélkül lehetetlen volna élnie.

Tárgya kevés, de mindig súlyos, nagy: vágyának meddősége, magyar voltá-
nak átka, panaszok fajának hibái és kórságairól, továbbá vonzalma a Nyugat,
Párizs felé, és vándorlások még költő-nem-érintett talajokon:

"Repülj hajóm..., rajtad a Holnap hőse... én nem leszek a szürkék hegedőse"
- énekeli.

Ezek a költemények mind úgy hatnak, mint egy-egy manifesztum, szerel-
mes versei azonban többnyire egy pillanatnak a megrögzítései, mint:
"Királyném, kigyultak a lángok, Aranyos hintókn, íme, száll" - s a bús ref-
rénje: "Döcög, döcög az ócska konflis, És mi sápadtan reszketünk", vagy:
"Csókoljuk egymást... Áltatjuk egymást, hogy egymásra vártunk... Hiába min-
den, csók ha csókra hull, Hideg a testünk. S piros kertekből, úgy tetszik...
Közelg egy leány s egy ifjú ember, és mi, ím, egyszerre forrón ölelünk, Nagy
szerelemmel."

Ezen első kötet megjelenése után kitört a vihar, de a támadások főirá-
nyát a költő második kötetének versei határozták el. Ezek baljóslatúbbak,
sötétebbek, mint az elsők. Lázasabb lett a láz. Az Új Versek ifjú romanticiz-
musa eltűnt, helyette inkább kihívó vakmerőség maradt. A költő betegnek
mondja magát - nem élhet soká. "Én a Halál rokona vagyok" - mondja. Vannak
őszi hangulatai, egyik legszebb: "Párizsban járt az őszi".

(The Autumn walked in Paris yesterday
And swept in silence down St. Michael's street
Under the quiet leaves in summer heat,
And met me on the way.

As I was walking by the river, queer
Light song-twins in my soul were burning high
Sad, smoky, purple songs sang in my ear
Of this: that I should die.

The Autumn came behind me with swift feet
St. Michaels' trembled as along he blew
And whispered something to me. Down the street
Handfuls of gay leaves flew.

A minute. Summer hardly noticed well,
Now out of Paris Autumn laughing flees,
And that he was here only I can tell
Under the groaning trees.)

A költőt sorsa erőszakos változásaiban, lelke hullámzásában az óvhatja meg, hogy ezeket ki tudja fejezni. "Je mehr das Gefühl des Dichters sich zum vollendeten Gedicht objectiviert, desto mehr hört es auf Gefühl zu sein. Der Lyriker befreit sich von seiner Unruhe und Erregung in der dichterischen Gestaltung" - írja Wilkop.

De úgy látszik, hogy Adyban az az átalakulás nem történik meg, nem felzabálás következett most, hanem csüggedés és irónia, búskomorság és szimbolizmus.

Ahogy tort ül "az elillant évek szőlőhegyén" és elgondolja, hogy a csúson majd megáll talán, s vidám jó éjszakát kívánva vágja földhöz a boroskorsót --ez még az egészséges magyar ereje, de a kötetben a Baudelaire-féle komor hangulatok sokkal sűrűbbek. Fontos itt meglátni, hogy Ady miképpen alakítja át azokat. Mert "Várni, ha éjfélt üt az óra, Egy közeledő koporsóra, Nem kérdezni, hogy kit temetnek, csengettyűzni a gyászmenetnek", továbbá "Lépni mély, tárt sírokon által, komor pappal, néma szolgálkkal. Remegve... nézni egy idegen halottra"- mindez lehetne francia versben is, de már: "Tagadni múltat, mellett verve, megbabonázva, térdepelve", de: "Mebánni mindent, törve, gyónva borulni rá egy koporsóra. Testamentumot szörnyűt írni és sírni ... sírni ..." - ez magyar! Ez nem tisztán hangulat, ez ismét hitvallás! A múlt, a magyar múlt, Ady megbánásának tárgya: hogy felébresztette az alvót - amit úgy gondolja, megtett. Könnyei: tévedés beismerései, s úgy látszik, mintha most már, két évvel az Új Versek megjelenése után, a költő számára "az Élet minden gazdagságából csak a halál maradt" volna. Egy nagyszerűen pompás költeményben leírja önmagát, mint az öntudatra ébredező magyar faj lelkét, amint borozó tornán legyőzi a pogány magyar, a maga szükségszerűen mindig barbár őse.

Van-e hát más megoldása az életnek, mint a halál? Lehet-e Adynak hinnie abban, amit véghezvitt? Az élet maga csak áldozat, áldozás vagy a pénznek vagy a leküzdhetlen hiábavaló vágyak: vér és arany. Szeretne megszabadulni a szerelem fájdaljától, szeretné - akár egy modern angol költő - aranszoborra változtatni szerelmesét. S mindenekfölött ír: a magyar Messiásokról, kik "ezerszer Messiások", de bár ezerszer hálnak meg, "üdvé nincs a keresztnek, mert semmit sem tehettek". Bátor a költő és új, de mégis levert, s elcsüggedt már. Mit bánja a gyűlölködést, a vitatkozást, mely nyomában fakad - elvesztette hitét, s eldobná a szegfűt, mit a magyar Helikon adott. Csak mikor tá-

madják, tudja erőteljesen védeni magát, és ki is tör a dac belőle: ír egy gyönyörűen kihívó krédót: a börtönben búsuló zsvány vágyát megéneklő régi népdal két sorával kezdi, s aztán:

(New winds shake the groaning old Hungarian tress,
New Hungarian wonders, now we wait for these.

Either we are madmen and will perish fast,
Or this our new faith will be fact at last!

New faiths and new forges, new gods and new flames.
Either you are - or you will be shadowy names!

Either our old words shall mean what's new and free
Or life here for ever the same sad life will be.)

S ismét a népdal két sora.

Az Ady ellen sorakozóknak állásfoglalása, valamint vádjaik, nagyon különbözők voltak. A hivatalos irodalmi világ, a Kisfaludy Társaság ítéletéből ki lehetett érteni, hogy - bolondokról lévén szó - legjobb a modernekkel nem foglalkozni. Most azt mondják, hogy engedékenységüket az új értékek elfojtásától való félelem szülte. Őrültség vagy legalább is beteges symptomák - de egészen bizonyosan dekadencia: ez volt a legáltalánosabb ítélet. Aki ajkakat "véres húskapcsok"-nak nevez, aki önmagáról mint "fájó tüzes seb"-ről beszél, aki még sok más ilyen undorító kifejezést használ, az nem lehet "normális". Szerelme természetellenes - hisz maga mondja magáról, hogy "rokona a Halálnak"! Ép, egészséges, maga-magát becsülő ember nem tarthatja közt ilyenekhez! (!)

A tizenkilencedik században a birtokos gentry tradicionális okoknál fogva pártfogolta volt a művészeteket. Ez az osztály most megsértődött az illendőség elleni merényleteken s a kiméletlen modortalanságon, mellyel Ady kényes dolgokról beszél.

Eleinte csak azt mondták róla, hogy a francia dekadensek utánzója. Mindig az volt a sorsunk, hogy első kézből kapjuk Nyugatról a Keletnek szánt legselejtesebb árut, mondják. Azonban, mivel nagyon világos, hogy ez a francia befolyás egészen felszínes csupán, más vádra volt szüksége azoknak, kik Ady ellen hathatós harcot kívántak folytatni. Találtak ilyent: hogy hazafiatlan, rossz magyar. Hogy mondhatja önmagát becsülő ember azt, hogy gyűlöli a fajtát? Ady képzeletben azt mondja ősének: mit akar a te nagy mámorbiztatásod? Mit ér az ember, ha magyar? - értve, hogy mit tud tenni, terem-

teni? Ez nagyon bántja a kritikusait. Ha valaki dícséri hazáját, mondják, akkor el tudjuk nézni a túlzást is, de nemzetünk leszólása, még ha lángész szólja is le, csak akkor engedhető meg, ha van mögötte valami nagy igazság. Vannak viszont, akik tudják, hogy Ady szavai mögött van ilyen nagy igazság. De, viszonozzák amazok, Ady mégis kárt okoz, igaz, hogy gyengéinkre rámutatni jó, de nem úgy, de nem ilyen elkeseredetten, reménytelenül. Régi idők költői is írtak kegyetlen vádakat a nemzetnek vagy a nemzet valamely osztályának hibái ellen, de az ő szavaik ostorcsapások voltak, tette serkentők, míg Ady... Míg Ady, és ez a fundamentális igazolása, Ady egyszerűen csak kimondja az igazat.

Ady mindig azt mondja, amit érez, és Ady mindig megmondja, amit érez. Tudott volna írni nyugodtabb hangon is a szerelemről: de akar szólni hangosan, de akarja látni, hogy "mer is ma hazudni álerkölcst bárki?" "Csak hazudni kéne", írja ugyanazon versében, "mennyi minden jönne".

(Floods of praise, Hungarian floods of great success,
Even to be quiet: what a virtuousness!
But this was my life's task: all to confess.)

III.

A mozgalom Ady köré csoportosult, ő befolyásolta, s az ő változásaival változott az is. Irodalmi forradalommal kezdődött. A városok heterogén népessége volt az új közönség, melynek számára az új költők írtak, a városi alsóbb középosztály: egy még kavargó, még nem egységes szociális réteg, mely a modern idők utálatosan csúnya építkezése és egyéb stílustalansága közepete nőtt fel.

Ezeknek Ady új nyelvet, új ritmus-érzést hozott. Védekezése nem üres beszéd, és nem mond valótlaniságot az az író sem, aki új folyóiratával, a Nyugattal, legtöbbet tett a modernekért, mikor azt állítja, hogy a Kisfaludy Társaság által inaugurált utolsó irodalmi esemény Arany "Toldi szerelmé"-nek felolvasása volt - 1878 vagy 80-ban! Egy másik író megjegyzi, hogy a mai elismert kritikusok a gyengeelméjűek számára készült irodalomhoz szoktatták hozzá a közönséget. De nem a kritikusoké a hiba.

Visszahatás állott volt be azon igen hosszú és igen termékeny munkásság után, mely a tizenkilencedik században először megteremtette a magyar irodalmi nyelvet, azután ezen nyelven írt nagyszerű költeményekben érte el tetőpontját. A visszahatás alatt a költemények még terjedelmesek voltak, úgy mint azelőtt, de az előbbi olvasók már nem törődtek velük, s lassankint az úgynevezett udvarias irodalom legmélyebb színvonalára süllyedtek.

Nagyon hirtelen szociális és gazdasági változások ideje volt ez. A közben felmerülő néhány igazán értékes költeményt jóformán észre sem vette senki.

Az új mozgalomnak két egészen különböző irodalmi változata van. Az első az, melyben az újonnan talált nyelv és ritmus egyesítette az új költőket, kik többnyire egyenesen Ady befolyása alatt álltak, de csak annyiban, hogy merész hangon beszéltek önmagukról, hogy szerették a "színes szavakat", telítve voltak pogány lelkesedéssel és mély, de rendesen nyugalmas bánatokkal. A közönségük akkor még nem befolyásolta őket.

A második fok Ady úgynevezett dekadenciájának, azaz elcsüggedésének hatása alatt keletkezett. Ennek az időnek a költői érzik a feltűnő tárgy keresésének igen modern kényszerét, valamint a semmit egyszerűen meg nem mondását is. Komor és szimbolikus kifejezéseket használnak.

Bennük már elvesztette a mozgalom irodalmiságát, és szociális jelleget öltött. Szociális tulajdonságai Adyt is befolyásolni fogják. Irodalmi divat lesz a proletariátusnak udvarolni, s a "nép" kifejezés alatt a városi lakos-ságot, munkásságot érteni, a magyar nemességet kiháló oligarchiának látni, s a magyar parasztot ama lomha keleti barbárnak, kitől semmi jó nem jöhet. Az új osztály, melyet ezek az írók várnak, városi osztály lesz, a most még heterogén elemekből majd alkotandó városi polgárság, mely magába foglalja a zsidóságot, s mely Nyugat felé fog vonzódni. Ez az osztály mégis magyar lesz, többé-kevésbé a szocialista ideálokat fogja követni, reformálni fog mindent, ami barbár és ázsiai; szabadságra és nyugati (de sehogysem osztrák) világnézetekre alapítva reformtörekvéseit.

Meg kell jegyezni, hogy a mozgalom ezen második változatának költői nem tartoznak az irodalom azon mozgásába, mely az én fölfogásom szerint fejlődése fő sodrát képezi, továbbá, hogy a sajtó nagy része a zsidóság kezében van, s hogy ezen íróknak csak egyike, s ez az egy is mérsékelten foglalkozik egyáltalán gyakorlati politikával.

Természetes azonban, hogy mindezek a dolgok Adyt is befolyásolják. A modernek még mindig vezérüket látják benne. Mint forradalmár kezdte - könnyű lesz neki így folytatni, vélik. Szívesen is ír verseket szociális dolgokról, a munka szentségéről és a szegények gazdagság-álmairól. A teoria illik hozzá, ki csak pihenni jön a falujába.

De mindez még sem hat Adyra mélyen. Maga is hiszi talán, hogy az új Magyarország vágyainak ad kifejezést, de ugyanakkor már más dolgok felé figyel.

Egy antológia jelent meg 1908-ban, egy második 1909-ben. Hét költő (köztük Ady) verseiből volt összefűzve, mindkét kötet címe: A Holnap versei, s kiadója a Nagyváradon alakult Holnap társasága.

Igen különböző temperamentumú költők ezek, de mind az új stílusban írnak. Egyikük sem elégedik meg az előbb szokásos laposságokkal. Egyikük - a kötetek megjelenésekor a legismertebb - őszintén: tanítvány. Ady tanítványa, különösségét híven tükrözi, de már tömörségét nem. Szláv eredetű, s megvan benne fájának minden lágysága. Önmagáról beszél ő is mindig: de Ady, mikor önmagáról beszél, más, általános dolgokat mutat meg. Ady fantáziája sokszor végzetes és hatásos helyzetek keretébe szereti festeni a képeit: költőnknek hasonlóak a keretei, de nincsen bennük kép. Egy másik költő csendes, magáról ír és csak a formái újak. Egy költőnő igen szenzációs és kissé vad verseket írogat. Van köztük egy titokzatos költő, Babits Mihály, kinek az első könyvben megjelent - igen kevés - verse olyan, mintha stílusgyakorlatok volnának, mintha az író nem tudná mit csináljon nagy verset-író erejével. Van egy fiatal, húsz éves költő, kinek csodás tehetsége van drámai jellemzésekhez és finoman érzi meg, mit hogyan kell megírni. Költeményei történelmi jelenetek: a hetven szigorú kálvinista prédikátor török gályarabságban; a régi magyar tudósnak, Bolyainak szép képe, s még néhány. Néhány lírai verse is van, amelyekben a költő, szemlélvén a szenvedélyek játékát, igazi kálvinista szilárdsággal rosszalja azokat. Azóta aztán elkezdett modern lírát írni, vadabb, kevesebb értékkel és értelemmel bíró verseket. Isten tudja, mikor fogja abbahagyni az önmagáról való írást - és megtalálni önmagát megint.

A legfeltünőbbek közt van egy másik költő, kinek - szintén nagyon kevés - verse érzései egy-egy momentumának tiszta, cizellált képei. Ő a legkészebb művész a hét között, s legtöbb joga van mondani, hogy szereti a színes szavakat. Nem sokat beszélnek róla azóta, de amit írt, nem efemer jellegű.

Ezek a költők ma szétmentek igen különböző utakra. Néhányat közülük elnyelt a napi sajtó. Majdnem mind, még a tartozkodó Babits is, megéreztek Ady azon átalakított Baudelaireizmusának hatását, amely alapja lett a mozgalom második változatának. Újak is jöttek, nagy számban, de többnyire értékeletlenebbek az itt említettekénél, kiknek mégis megvolt az elsőség előnye is, az az előny, melyet kezdetekor minden mozgalom nyújt követőinek.

Már ez a második fok zavarosabb és önmagában a legértéktelezenebb, mindenestre csak ez egyedül visszataszító. Ady, szocialisztikus költeményei dacára, a maga útján halad, s ez az út már más, mint a mozgalomé. Második kötete a "Vér és arany" adta annak az utolsó lökést, s ez a lökés csak siettette a maga különválását.

A magára maradt mozgalom egyszer-másszor a felszínre hozott egy-egy különösebb vagy értékesebb egyéniséget, sőt a Chaos önmagával ellentétes fenomenát is szült. Az előbbieket egyikének elég érdekes a története. Két évig könyvet könyvre írt, nagy erővel dolgozva. Fáradozva keresett tárgyat - akár mily tárgyat. Ha talált, azonnal verset csinált belőle, nyugodt lélekkel felhasználva minden segítséget, amire szert tehetett, elsősorban Adyét. Ez volt a megsebezhető pont, támadták is a moderneket mint plagizálót, mint oltárképük szentségtelenítőjét. Kétségtelenül alapos a vád, de az ő védekezése is érdemel meghallgatást. Hogy állíthatják róla - a vakmerők - hogy Ady-utánzó? A szenvedései óráiban született versei, hogy lehetnének másoktól tanult versek? Szegény költő! Valóban másoktól tanulta a verseit, bármily őszinte volt a vágya - megírni őket. Ady azt szerette benne - első kötete megjelenése után írja, - hogy felülmúlja önmagát. Ez minden művének a kulcsa. Minden küzködése és fáradhatatlan energiája azért van, hogy mint egy helyt írja; arany lépcsőkön angyalok serege szálljon le hozzá és koronázza meg költők királyává. Uralkodó tulajdonsága az a vágy, hogy nagy és hírneves költővé váljon. Tragikus dolog, hogy ez a vágy maga még nem teszi költővé.

De egy újabb költőt meg kell még említenie. Annyira különbözik a többitől, hogy nincs semmi befolyása azokra, és keveset befolyásolják őt, mégis hozzátartozik a mozgalomhoz, de a fentebb leírt módon; mint avval ellentétes jelenség. Kosztolányi intellektuális költő. Formai nehézségeket nem ismer, mert stílusa az észszerű logikai gondolkodás nyelve, amelyen mindent - mi helyt tudjuk - könnyen ki lehet fejezni. Költeményeit úgy lehet olvasni mint egy-egy tézist: megállapítja, s aztán körülírja. Többnyire lelkiállapotokról szólnak a versei. Ő is keres érdekes tárgyakat, de határozott céllal. Nem tö-

rődik avval, hogy tárgyának keretet adjon, a karakterizálást érzi feladatának. Egyik költeménye, mely láthatóan több érzéssel van írva, mint a többi, különösen hatásos, ez a "Szegény kis gyermek panasza". A panasz összege az, hogy a gyermek a maga szűk körének foglya, és vágyódik a külvilág után. Bevezetés kezd, a költő beszél:

(As one who has fallen between the rails...
and feels his passing life while the hot wheels
roar and throb and many crooked images pass
and he sees as he never yet has seen. As one
who has fallen between the rails' "And I
see him, the child... At night he shyly sits
down beside me... I wonder at him
as at a stranger and I weep for him who
is gone.")

A költemény a gyermek betegségét írja le, elmondja, hogy mit érzett a betegségről, halálról, s első szerelmi álmait. A költemény második részében a gyermek véleményét mondja el környezetéről. Ezt a részt már kevesebb érzéssel és nyugodtabban írta a költő, de mindenesetre megrögzítette benne azt, ami örök, megfogta egy pillanatban, amit a saját gyermekségére gondolva: "meglátott, mint még soha".

A befejezés a gyermek vágya:

(How I long to be away, far, far where the
rails of the railway wind and the red and
green lamps flare and call ... the engines,
the wires of the pole ... there is joy, there
perhaps the world.)

A sínek témájához való ily visszatérés talán nem éppen szerencsés gondolat. De az egész költemény életerős, sok helye nagyon hatásos.

Például mikor a gyermek a halálról beszél:

(All through that night
The clocks struck always out of time
All through that night
The gardens all swam in moonshine
All through that night
Carriages rolled with noisy throbs
All through that night
Our struggling words were choked in sobs
During that night
Bright lamp and candlelight was made
During that night
The shadows made us all afraid

During that night
Our frightened faced were so white
During that night
My poor greyhaired grandfather died.)

Kosztolányi az új költőknél divatos modorosságok egyikét sem használja, mert egyáltalán nem használ semmiféle költői segédeszközt.

IV.

Az 1908-iki "Vér és arany" című kötete megjelenése után Ady ment tovább a maga útján - azon az úton, amelyen a mozgalom jobbnak vélte őt nem követni.

A "Vér és arany" a csüggedő Adyt mutatja, következő kötetében utat talált a megváltás felé "Nem birom már harcom vitézül", írja, "Megtelek Isten-szerелеmmel, Szeret kibékülni az ember, Mikor halni készül".

A halál gondolatával való játék megszerettette volt vele a forradalmár tüzes háborgását, most pedig a Baudelaireizmusát öli el. Minek az a búskomorság? nem érdemes annak akkora feneket keríteni. Mit tehet az ember? "Szenvedjen és haljon meg." Csodálatosan nyugodt és aránylag színtelen most a költő. Nem sokat gondol az Istenével, a legtöbb, amit megtudhatunk róla, az, hogy nagyon Ady saját külön Istene. A költő a maga érzéseiről ír, az útszéli havas Krisztus-keresztéről, amely mellett gondtalanul szokott elhaladni "csörgős szánkón ... holdas nagy téli éjszakákon ... valamikor" "únta a faragott képet, s dalolt mikor keresztre nézett". De most, húsz év múlva, gondolatban repül ott megint a szánon "s amit akkor elmulasztottam, megemelem kalapom mélyen". De be nem hagyja csapni magát, és ájtatossága sem nagyon mély. Egy groteszk versében találkozik az Istennel, kinek "nagy harang volt a kabátja, Piros betűkkel foltozott".

Adynak ezen megtérésében is van némi hasonlatosság francia mozgalmakhoz, de világosan és szilárdan meghatározott álláspontja élesen elüt a legtöbb francia költő, mértéktelen érzés-áradozásától és képtelenségeitől.

A maga útját megadással nézi, bízik a jövőben és egészen világosan látja, hogy többé nem vezér. "Nem kellett amit fölkináltam? Majd jön idő, hogy kellene. Jézus-Mária mit is tettem? Vad csordának kell e zene?" - mondja, és: "Óh pusztába halt, szent zene!" Ennyi e fölötti bánatának a legmesszebb határa.

Megírja szerelme sírföliiratát: de "Csupa rom és romlás a lelkünk. Mindegy, akartuk. Sorsunkon titkos fekete leplek. Csak azért is szeretlek."

Panaszkodik, hogy szeretne minden hírből, harcból kihúyni, de meg kell maradnia Herkulesnek. Ebben a kötetében kezd szociális kérdésekről írni. A A gentryt, a maga osztályát, keserű élesen látja.

Nem úgy van azonban, hogy holtponthez érkezett volna. De némely dolgok leple alatt rázhatja csak le magáról mindazt, amit már elintézett önmagában. Ebben a legősintébb költőben van mégis annyi ravaszság, hogy egy időre megcsalja önmagát. Mikor azután előjön a lepel mögül, íme nincs rajta a régi ruha. Új ruhájában két új kötete, 1910-11-ben, mutatja meg, "Szeretném magam megmutatni, hogy látva lássanak, szeretném, ha szeretnének" mondja. Még azonban van, hogy hogyan tagadja meg rokonságát a Halállal, de fokozatosan mégis csak elszakad attól, és a második kötetben már az új szerelmének, az Életnek karjaiba veti magát. Szerelmi versei mélyebbek. Már nem percnyi fantáziák vagy csupán a vágy kifejezései, inkább jellemzések, mint p.o.:

"Parton vagyunk, sziklára estünk, Be szép a mi testünk: Nagy tengerek vándor lakója, Szilaj két hajója. Összetörött friss, fehér bordánk, De ép a vitorlánk S mi lenne, ha fölkerelkedne Vérünk régi kedve? Nekünk jogunk van újraélni, Jogunk van sohse félni, Nem kérdeni, meddig és merre? Vissza a tengerre. Törött hajókkal is csak bátran Bal éjszakákban, Hajóink szent szél ösztönözze, Mert csók törte össze." Majd meg szülőföldjét mutatja meg a költő kedvesének, a folyót, a dombot, a falut és folytatja:

(And this, and this am I myself
The blackened ash of fiery rays;
Wind whistles round us like a fate,
Run from me, curse me, fly and hate
Stay and be proud, else, with loud praise.)

Most, hogy csillapodik a láza, többször ír képzelődéseiről. Néha nagyon különösek ezek, mint a legelső kötetében volt az a csoda-liget, ahol zuhogva hullnak a kicsi kemény szívek, most meg például mikor pallónak képzelel el magát, mely a csillanó zöld hegyipatakok fölött fekszik, hídnak, melyen szerelmes lányok szaladnak keresztül.

Sokkal halkabb, nyugodtabb a hangja. Folyton azt gondolja - valószínűleg, mert elmúlt a láz, - hogy többet nem is fog írni. Ezen gondolat benyomása alatt összegez mindent "A minden-titkok versei" című kötetében, az említett két kötet másodikában.

Az Isten titkaié az elsőség. Ady megalkudott, most már Istenről is beszél. Nagyon természetesen olyanformán gondol az Istenre, mint a költészete mögött érzett indító erőre. Nyíltan, őszintén beszél erről, mint minden egyébről: "Te, Isten, ki Titok vagy... Az én ügyem a te ügyed, S aki ellenem támad, azt verd meg." Ő és az Isten egyek, "együtt kezdtük a hűhót", Én voltam bolond nyilad, S nyiladat most már messzelőtted, Fölemelt véres homlokom Nem ejtem porba most előtted. Mert, jaj, nagy dolog ez a dolog", és most ha akarod, eldőlhet, hogy mit érünk együtt.

A Szerelem Titkainak versei épp oly igaz, teljes csengésűek, épp oly mélyek, mint a megelőző kötetéi, s szintén hiányzik belőlük minden fölösleges izgatottság. Ír a dicsőségről is és akar hinni önmagában. Minden régi tárgyáról ír. Ez a könyve egy teljes testamentum, egy igazi hitvallás és állásfoglalás: a költő kiküzdötte magának fölényét az élet fölött.

Azonban mintha nem érezné magát egészen jól új helyzetében. Írnia kell: a régi címek alá új verseket. Homályos lesz: életében először. Szüksége van a változással járó küzdelemre és bizonytalanságra, szüksége van a változásra; megváltoztatja tehát most a stílusát. Nem ír többé rövid, tiszta ritmusban, súlyos világos mondatokat. Mégis a költemények értelmét nem nehéz felfogni, - de mintha a költő maga nem tudná, hogy mit akar vele? Talán a költészete idegenedik el tőle? Azelőtt mindig elmondott mindent, ami a lelkében végbement - most találgatni hagy. Eddig minden egy verse visszhangozta egész költészetét - ezen új versei közül kevés illeszthető a régi körvonalak közé.

Úgy tűnik fel mintha a költő a régi költészetéből - a régi énjéből - kivezető utakat keresne. Nem uralkodásra teremtette az élet, hanem küzdelemre, egyszerűsége éppen a benne zajongó Chaos eredménye volt. Hogyan illeszkedjék most a fölényesség nyugalmaiba?

A romanticizmusból a dekadenciába, lelkesedésből lázba, megtérésbe és önmaga szenvedélyes analizálásába hullámoztak a költészetének mindig nyugtalan, erőteljes, határozott változatai - akár egy mozgalom fejlődési fokai. Bizonyos értelemben költeményei inkább utat jelölő határkövek, nem egyes önmagukban célpontok. De hova visz az út, melynek fordulatait híven jelölik? Meg fogjuk érni a célhoz érést, a megoldást? Lehet itt megoldás?

V.

Modern irodalmunk gyors változásainak folyamatából ki kell emelni a Nyugat folyóirat által betöltött szerepet. Magyarországon a politikai napilapok tárcái, ez az Angliában - és mennyire szerencséjére! - ismeretlen vonás rövid elbeszéléseknek az undorodásig túltermelését eredményezték, és mindig sok teremtő erőt szívtak és pocskoltak el, még a költészetünk sem tudott ezen sajtó karmaitól egészen ment maradni. A régóta fennálló néhány szépirodalmi hetilap illedelmes és sokszor nevetségesen gyerekes irodalmat hozott. Valami tíz évvel ezelőtt támadt egy új folyóirat, mely kizárólagosan irodalmi akart lenni, és főképpen egy zsidó költőnének nevezetes verseit hozta, szenvedélyes lírát, mely már bírta a moderneket jellemző finom ritmus-érzést s mely, mikor valami szép környezet hatása néha mérsékelte a költőné érzésáradozásának szilajságát, olyankor a szerelemről egyszerű és erős hangon énekelte. A folyóirat azonban nem élt soká.

A Nyugat is tisztán irodalmi folyóiratnak indult, s azért alapítottatott, hogy a modern mozgalmat magában összefoglalja. Szerkesztője, Ignotus, idősebb mint a modern írók legtöbbször, s már a mozgalom kezdete előtt önmagában egyesítette annak legtöbb elemét.

A Nyugat eleinte jóformán csak aszerint tett különbséget író és író között, hogy modern-e az vagy nem, s így az irodalomnak, főképp prózában, sok furcsa bogarát hozta. Legfeltűnőbb volt, ahogyan a fiatal írók (de idősebbek is) érdemnek vélték nyíltan írni érzéki vágyaikról és minden kényes dologról, amit a régi világ csak rejtetten tolerált. Volt erre példaképük: Ady. De a különbség igen nagy. Mert ezek az írók mind csak a mindennapi élet közönséges folyamataihoz tartozónak tudták érezni érzéki vágyaik világát, s ily dolgokról írni könnyű nagyon. Főlöszleg is, de a modern légkör nem tartja tiszteletben az ember magánéletének elvonultságát, s úgy látszik, a moderneknél önmagukra nézve sem érzik az ily tisztelet szükségességét.

Legnevezetesebbek a Nyugat irodalmi kritikái. Ignotus maga jó kritikus és állásfoglalása alkalmazkodik a környezetéhez. Azt mondja, hogy a modern természettudós az embert úgy mutatja, mint aki elgyötörtten leskelődik be a saját lelke kulcslyukán, s hogy az első és eddig (1910) egyetlen felelet, melyet meghallott a: que sais-je?

A többi kritikus mind készebb új alapról diktálni. Nem foglalokoznak az író bírálásával - vagy csak keveset -, inkább azt határozzák meg, hogy milyen helyet foglal el a többi között. Keresik, mennyiben fontos (!) az író, teremt

-e új stílust? Kifejezője-e valami új szociális tényezőnek? Magának Adynak a kritikáit nem ideértem, mert Ady, bármit ír, mindig egyéni és eredeti.

Az utolsó években azonban már a Nyugatot is mindjobban magához vonzotta a politika (valószínűleg, mivel Ignóus maga politikai hajlamokkal és befolyással bír), s ma már a folyóirat azon az úton van, hogy pártlappá legyen, szembenállva gróf Tisza István folyóiratával, mely a szociológiája mellett szintén táplál irodalmi (de konzervatív) ambíciókat is.

xxx

1910-11-ben, mikor a Nyugat még távolabb állt a politikától, nagyon rokonszenvesnek érezhette azt Babits Mihály. A tanár, a nagy nyelvtudós, aki megértéssel tud írni Swinburneről és Meredithről, aki magyarra fordította Dante Infernoját, aki ismeri Európa minden nagyobb irodalmát és úgy szereti az ókori klasszikusokat, hogy egy tragédiája (a felszín alatt) telítve van mély görög tudással, aki azonfelül érti a középkor minden kevésbé durva elemét, és ismeri annak latin költészetét: valóban mintaképe lehet a művelt magyar írónak.

Minden kritikája mély, módszere a történelmi módszer: egyszerűen és egyenesen keresi meg a költő fundamentális jellemvonásait. Van benne bizonyos fontoskodás, a maga külön pedantériája, de az nagyon idealisztikus jellegű. Száraz hangon ír szagokról, illatokról, de mert "l' esprit, de Dieu habite les bonnes odeurs. Nem filozófus: Bergson követője, és nagyon világosan látható, hogy miért. Először, mert Bergson a múltat úgy látja, hogy az a jelen része, és Babits figyelme mindig a jelennek azon elemei felé fordul elsősorban, amelyek a múltban szemelláthatóbban létezett dolgok jelei. Másodsorban, mert Bergson azt állítja, hogy van szabad akarat, és Babits soha sem érezte, hogy ellenállhatatlanul sodorná magával valami - különösen költészetére vonatkozólag nem. Végre, mert Bergson az inspirációt véli a filozófia eszközének, és Babits ismervén az inspirációt: imádja azt.

De ez, úgy mint minden más jellemvonása is, jelentéktelenné törpül Babits azon egy tulajdonsága mellett: hogy művész. Egészen öntudatosan, fáradó gonddal dolgozva ki stílusát, de mindig benső ihlet erejénél fogva alkot verseket, amelyek szépek legyenek.

Akinek legfőbb gondja művének a szépsége, az a költő kénytelen át meg átszűrni a stílusát, s kiostálni belőle mindent, ami fölösleges. Babits korábbi verseiben nincs meg a későbbiek monumentalitása, valamint művészien mesterkélt nyelve sem. A Holnap többi tagjai úgy néztek rá, mint valami anachorétára, aki íme nem értékeli a vágyat és nem a küzdelmet. Ők, akik minde nekfölött eredetit vágytak teremteni, nem érthették meg, miért tulajdonít Babits annyi fontosságot idegen írók tanulmányozásának? Ők, akik azt hitték, hogy műveikben önmagukat fejezik ki, zavarban voltak Babbitssal szemben.

Észrevették egyes tulajdonságait, egyes modorosságait, amelyek akkori költeményeiben még gyakoriak voltak - mint az a bizonyos, sohasem keserű íróniája -, és csodálkozva várták, hogy ezek a vonások nőjenek és erősödjenek, s lesték, hogy milyen természetnek képét, milyen érzéseket fog majd közreadni. Még csak Ady ritmusát sem használta! Mindezt, úgy gondolták, a körülményei okozták, most, hogy közénk került, most majd egészen megváltozott szempontból fogja nézni a dolgokat. Ritmusának azonban, úgy írták, még fejlődnie kell. Az ő ritmusának!! Így csodálkoztak és mérlegelték a lehetőségeket, míg csak a fa ki nem bontotta rügeit, s virágba nem borult.

Miután Babits versei a szubjectivitásnak éppen az ellenkezőjét jelentik meg, általános formákba burkolják az érzéseket, melyekről szólnak: mintegy kerülő utakon ír róluk a költő. Leír valamit, ami bizonyos érzéseket kelthet, és íme leírása már ébreszti azokat olvasójában. S éppen ezért tud mély és erős érzésekről is tárgyilagosan írni, mert az írása olyan gondos munka, mint a drágakövésés. Úgy választja a tárgyát, tudatosan, ahogyan aztán a formát meghatározza: egy célt szolgál kezében a kettő. Bár fordításban nem lehet visszatükröztetni pompás dikciójának teljes fényét, de a modorát megmutatni lehet, s ezért érdemes azt megkísérelni.

(Golden Ghosts

They are beautiful flowers, the ice-flowers
And splendid light is the candlelight:
Praise you, if you will, the sad Spring hours
Winter, gay Winter, is my delight.
You know that in spring comes every desire
Daggered dwarfs are abroad, and fly,
Humming wasps (our souls hear and tire)
Stinged, unseen, killing when they die.

Spirits are teeming in every Spring;
The sunshine flashes, gold glittering ghost;
Of his heavenly bow Phoebus looses the string.
His shafts of light are a flying host;

All sadness of sin, pain, evil hours
Come to the earth from these alone,
From these soon the dry drought over the flowers,
And into life, love's passion.

I have seen the playing dolphins prance
I have seen the sweet sea still, the throes
Of lightnings at night, and their scattered glance
Tombs and ruins, wide plains and snows
The Fair and the Sad; now all are dear
Fair and Sad, they sink deep in me
In all the World Spring is my only fear
The sunshine my only enemy.)

Meg kell azonban jegyezni, hogy fordításaimból hiányzik az a finom mes-
terkéltség, az az ékszerre emlékeztető bevégtettség s a végtelenül részletes
kidolgozás, mely az eredeti verseket annyira jellemzi. Rímeikben nagyon gazda-
gok. Az itt fordított versben például egy rím visszazeng sok más, előtte el-
hangzott rímre. Asszonancia, alliteráció vagy inkább különböző szavakban egy-
forma szótagok vissza-visszatérése, mindenütt előfordulnak a versekben, és
nagyon zengzetessé (de a nyelvünk természetes asszonanciája folytán sohasem
csilingelővé) teszi azokat.

Babits legtöbb versének nem oly komplikált azonban a témája, mint ami-
lyenné a fent közöltét alakította. Egyszerűbb például az Iris balladája:

(The Spring shall have its motley
Of red spots bright and whites faultless
of springtime troubles, flowery trees,
And springtime graves with cypresses
Into brown mud the white flower falls
The evening sunset tells of squalls
The mournful Muses long for death
Her green cloak Iris broidereth.

The Summer has its motley
Red poppies rich with flaky flowers
And red knobbed poles in flower dress
Onto red roses silver showers -
Dry roads and dust where no things grow
White flowers fall where flowers blow;
Bending rye ripens for the scythes
When Iris opens her warm eyes.

The Autumn has its motley
Of gold-shot foliage, streaked red,
The ground a rustling emptiness
The branch with pale leaves withered

While vagrant winds both laugh and cry
Yellow's the ruffled evening sky
Fruitful the orchards, loud the dales
When Iris tears her cloudy veils

Prince what if winter also comes?
Whiteness it shall have and brownness
Of crystal-flowers the motley
When her white mourning Iris dons.)

Néha elbeszéléseket ír a költő, és sokszor ír egész rövid kis verseket, melyek úgy hatnak, mint egy-egy cizellált drágakő, ilyen a "Hesperus" című, melyben nincs másról szó, mint várakozásról a nap, "a halott király" letűntekor, zilált ég alatt sötét éjben, az egész hét sor, amelynek melódiája végtelenül sokatmondó.

Mikor súlyosabb a tárgya, akkor lírája nagyon közel jár az ódához, s nem kell féltetni attól, hogy bombasztikus lesz vagy cikornyás az éneke, nagyon is sok tartalom van egész költészetében, semhogy ez a veszély valaha fenyegethetné. Példa erre a "Lyric Love" című verse:

(O lyric love! of you my song must tell
Of you, o lyre-stirred storm, of you, storm-beaten lyre;
Round you the heavens burn, below far open hell,
You swaying step ou swaying ground of fire.

A fiery stubble burns against your earthly feet,
You learn the rhythmic beat beneath the burning pain,
The lameness as of one whom, stepping, fearful heat
Or biting snake compels to catch up foot again.

You would cry out I know, your cry becomes a song
For some mouth tuned your mouth to be an instrument,
Some sweet and singing mouth made music of your wrong
As wire makes wire resound, **one** struck and **both** intent.

O music making wonder, o snowy-noted lips,
You breathe the tender sounds against the warmed air,
As over vibrant strings the captor pedal slips,
When you cease the heart sounds, vibrating, where you were

Who are you, o my love? Before you open wind
The skies, and radiant you go on radiant fire
O lyric love! and leave abundant Hell behind,
O lyre-stirring storm, o storm-instructed lyre!)

Korábbi verseiben Babits nagyon másféle dolgokról írt, kísérletezett, de - és ebben egyedül áll - az ő kísérletei is mesterművek voltak már, kivé-

ve azokat, melyekben önmagáról ír. Minden arannyá lesz, amit érint, vagy le-
galább is zengő érccé.

A modernek közt, elgondolható, hogy Babits az egyedüli, aki nagyobb
mértékben a természet költője. Leír jeleneteket vagy természeti eseménye-
ket: zivatart, napnyugtát, az év folyását... és mindig arra való az objektív
leírás, hogy felébressze az olvasóban azt az érzést, melyet tárgya a költő-
ben keltett. A természetet Babits drámáinak látja: szereti az érzések miatt,
melyeket az emberben kelt.

Hogy Babitsot a tiszta líra nem fogja mindig kielégíteni, az nagyon bi-
zonyos. A természet drámái jellemvonásainak oly mélyen érzett megértését is
már egy drámába szőtte bele. Azonkívül látható, hogy nagy szenvedélyekkel is
tud bánni, Laodameia, a már említett görög tragédia mozgalmas és indulatok-
kal telített.

Kórusa tud visszafojtott lélekzettel énekelni, de lihegő hévvel is,
alakjainak általános reflexiói belefonódnak a cselekedeteikre vonatkozó be-
szédükbe. Mégis a dráma nem olyan, amilyenről azt lehetne mondani, hogy **sok**
történik benne. Mindvégig klasszikus metrumban van írva és természetesen (ez
a nyelvünk természetéből következik) kvantitatív ritmusban, de a hangsúlyo-
zás úgy van összeegyeztetve a metrummal, hogy együtt egy rejtettebb melódiát
képeznek, aminek páratlan a hatása.

A dráma legtragikusabb sorai éppen oly gondosan mesterségesek, mint a
többi, és ez nagyon új jellemet ad a műnek. Nem természetes, de nem lehet
természetellenesnek sem nevezni, mert nagyon emberi és igaz. Az olvasó érzi
mind a mély szenvedélyeket, de a szép megérezése átalakítja és áthelyezi őket
máshova. Indulatok, jajok, panaszok, még a hírnök jelentése is - Babits mind
színarannyá változtatja őket.

A karnak egyes énekei interludiumok, többnyire leírások, melyek messze
esnek a cselekmény tragikus borzalmasságától, mint a tavaszról szóló ének:

(Then Helios comes with arrows
His murderous rays shoot far
The daytime's sunny again and
The bees wake humming a song.

Streams wake and seethe to the river
And the pines reach out from the blue
Creepers long for the sunshine
And the Queen longs oh for her lord.)

A dráma általános elmélkedésekhez nyújt alkalmat, s ezek az alkalmak felülmúlhatlanul vannak kihasználva. Egyik kar avval kezdi énekét, hogy a Prométheusz által rabolt tüzet azonosítja az emberekben égő dicsvágygal, s aztán így folytatja:

("A fast ship is that of Menelaos, anger
urges it ou and the heat of wrecked love. Sa-
vage pride urges the ship of Lord Agamemnon;
that of Odysseus his inventive wit speeds.
Faster is Protesilaos' ship for it is driven by
desire of you, Glory!

Destiny, heavenly sword, Destiny bow of
sure aim. Destiny, slow mill-wheel, great spi-
der spinning to earth, huge net: binds us in
vain the splendid sin the splendid battles we
shall not in all eternity betray.")

Ahogy Protesilaos dacol a végzettel, úgy le fogja azt (egy pillanatra) győzni neje. A királyné és a kar párbeszédéből valók a következő sorok:

(Chorus: "Alas Queen, in Hades is no love...

There are no kisses Queen, in Hades are no
embraces ... the shades ... have tasted the
water of Lethe, they have no more desires."

Laodameia: "O Maidens, true desire is immortal;
it is not killed by Lethe's dream-waters..."

Chorus: "O Lady, be calmed! Fate stands unchanging
with the Gods. In the underworld all
daring ceases and from Cocytus' banks no one
returns."

Laodameia: "O maidens, true desire is unconque-
rable and conquers everything It is as hard
as Destiny... It conquers Death... and for
a moment laughs above Death and Destiny;
and like everlasting time, that moment is
unbounded.")

Rettenetesen tragikus azután az a rész, mikor Protesilaos árnya végre megjelen, s a királyné vérével táplálja, míg át nem melegíti azt az átlátszó szellemtestet és élővé nem színezi húsát, s övé nem lesz arra a korlátatlan percre, a végzetes három órára. Megrázó a párbeszéd Iphiklos és Laodameia között is, amelyben apa és nő versenyeznek, hogy kinek fájdalma nagyobb, szintúgy Iphiklos kesergése és a befejezés:

(Iphiklos: "...why must I live to this? Why did I not die young? How should my old weak heart bear such a curse, bear so much horror?"

Chorus: She has fought out the battle
And fallen under her fate.)

xxx

Nem kegyelet hiánya mondatja velem, hogy Babitstól még többet kell várunk. Az ő költészete, mint Miltoné, olyan, milyent öreg koráig is még mindig tökéletesíthet a költő. Babits ma talán harmincegy éves, Ady nem több mint harminchét. Az egész mozgalom oly férfiak műve, akik még maguk előtt látják életük javakorát, mind az éveket, melyeknek természettől fogva a legtermékenyebbeknek kell lenni.

Láthatóvá igyekeztem tenni, hogyan kezdődött a mozgalom, melynek leg-erősebb összefoglaló eleme a nyelv és a ritmus új stílusa volt, nagyon egyéni és személyes romanticizmussal; hogyan terjedt és foszladozott szét mindenféle irányba a dekadens és úgynevezett modern befolyások alatt, mígnem az új tárgyilagos költészet nőtt ki a khaotikus erjedés alól. Az önmagukról író költők kezdik a mozgalmat, s annak eredménye Babits, ki mindenről inkább ír, mint saját magáról. Amott önarcképeiken keresztül megláttuk a költők világát, itt Babits arcképe világlik keresztül a világról írt képein.

Ady, a mozgalom első fokának vezére, kiszabadította magát a követői szeregből, s elment a maga útjára; második fok szült legalább egy költőt, bár önmagától egészen elütöt, a mozgalom harmadik fokát egy név tölti be: a Babitsé.

Az egész egy élő, egészséges mozgalomnak józan és teljes kifejlődését rajzolja elénk és nem pusztán értelmetlen visszahatást valami ellen, sem pedig valaminek a rendezetlen hanyatlását vagy felbomlását. A mozgalom egészséges: megtermi gyümölcseit: nem sérti kegyeletünket, ha többet is várunk még tőle.

Lehet - hogy ez káprázat. Ha ma egy nyílt szemű idegen jönne közénk és nézné ezt a mi gombaszerű gyorsasággal, a lefolyt negyven-ötven év alatt felnőtt civilizációinkat, az egész kultúránkat, ipart, városokat, a tudományunkat, könyveinket, a pénzügyeinket s a kormányzatunkat - lehet, hogy

ingadozó alapon állónak látná ezt mind, s hogy látna levegőre épített palotákat és szavakra alapított cselekedeteket.

De az is lehet, hogy az egészséges test túlteng önmagán és puffadása múló baj csupán. Megmondani ki tudja ezt ma? De a kérdés megoldása magába zárja egy oly népfajnak és kultúrának sorsát, egyben annak minden külön tevékenységét is, amelyről bizonyos, hogy bármi legyen értéke, de olyan, mely minden más fajtól és kultúrától különbözik.